

ÇOCUK DOSTU HUKUKİ YARDIMA İLİŞKİN REHBER İLKELER

UNICEF ECARO, Ekim 2018

TEŞEKKÜR

Bu rehber ilkeler, UNICEF Avrupa ve Orta Asya Bölge Temsilciliği (ECARO) tarafından hazırlanmıştır. UNICEF ECARO, bu metni kaleme alan Frances Sheahan'a ve rehber ilkelerin hazırlanmasına yardımcı olan UNICEF ülke temsilciliklerinin irtibat kişilerine teşekkür eder. Bölgedeki 12 ülkede, hukuk alanında çalışan uygulayıcılara katkılarından dolayı minnettarız. Söz konusu uygulayıcılar; haritalama çalışmalarına, istişarelere ve incelemelere aktif bir şekilde katılarak bu metnin içeriğinin geliştirilmesine büyük bir katkıda bulunmuşlar ve günlük çalışmalarında rehber ilkelere başvurarak ilkelerin pilot uygulamasına yardımcı olmuşlardır.

Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu, mevzuattaki bağlayıcı kurallara aykırı olmamak kaydıyla bu ilkelerin benimsenmesine ve Barolar ile avukatlara duyurulmasına karar vermiştir.

Metnin gayri resmi tercümesi, UNICEF Türkiye Ofisi tarafından yaptırılmıştır.

Kapak fotoğrafı: UNICEF/UN045564/Pirozzi

ÇOCUK DOSTU HUKUKİ YARDIMA İLİŞKİN REHBER İLKELER

UNICEF ECARO, Ekim 2018

İÇİNDEKİLER

TERİMLER	4
GİRİŞ	6
ORTAK İLKELER	9
ÇOCUK DOSTU HUKUKİ YARDIMA İLİŞKİN REHBER İLKELER	13
REHBER İLKE 1: Çocuklara hukuki yardım sağlama yetkinliği	14
REHBER İLKE 2: Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi	16
REHBER İLKE 3: Etkili katılım	19
REHBER İLKE 4: Çocukla ilişki kurulması	22
REHBER İLKE 5: Çocuğa duyarlı iletişim	25
REHBER İLKE 6: Gerekli ve güvenilir bilgilerin verilmesi	31
REHBER İLKE 7: Resmî işlemlere etkili katılım	34
REHBER İLKE 8: Aile üyeleriyle ve çocuğu destekleyen diğér yetişkinlerle birlikte çalışma	37
REHBER İLKE 9: Gizlilik ve mahremiyet	39
REHBER İLKE 10: Çocuğun ayrımcılıktan korunması	42
REHBER İLKE 11: Çocuğun güvende tutulması	44
REHBER İLKE 12: Diğér kişilerle birlikte çalışma	45
KAYNAKLAR VE DİĞER YARARLI BELGELER	46

TERİMLER

Adalet erişim: “Adalet erişim; (ÇHS de dâhil olmak üzere) uluslararası sözleşmelerde, ulusal norm ve standartlarda tanınan hakların ihlal edilmesi hâlinde, hukuki yol ve çarelere adil bir şekilde ve zamanında erişme kapasitesi olarak tanımlanabilir”. Adalet erişimde ortaya çıkan eksiklikler, yoksulluğun tanımlayıcı bir niteliğidir ve bu eksiklik, yoksulluğun ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına da engel olmaktadır. Tüm çocukların adaletle düzgün bir şekilde erişebilmesini sağlamak için çocukların hukuki açıdan güçlendirilmesi şarttır: Tüm çocuklara, çocuk hakları eğitimi ya da konu hakkında bilgi sahibi olan yetişkinlerin destek vermesi gibi hukuki ya da benzer hizmetler sunulmalı; böylelikle de tüm çocukların haklarını talep edebilir hale gelmesi sağlanmalıdır.”

Kaynak: Çocuklar için Adalet konusunda BM'nin Ortak Yaklaşımı (2008)

Çocuk: 18 yaşını doldurmamış kişidir.

Kaynak: BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme (1989), 1. Madde.

Çocuk dostu adalet: “Tüm çocuk haklarının mümkün olan en yüksek düzeyde ve etkili bir şekilde hayata geçirilmesini ve çocuk haklarına saygı duyulmasını garanti altına alan adalet sistemleri anlamındadır... Çocuk dostu adalet sistemi; erişilebilir, yaşa uygun, hızlı ve titiz hizmetler sunan bir adalet sistemidir. Çocukların ihtiyaçlarına ve haklarına odaklanır ve bunlara göre düzenlenmiştir. Çocukların adil yargılama, hukuki işlemlere katılım ve bunları anlama, aile hayatına ve özel hayata saygı, onur ve saygınlığı da dâhil olmak üzere tüm çocuk haklarına saygı duyar,”

Kaynak: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet hakkında Rehber İlkeleri, (2010), II c.

Kanunla ihtilaf halindeki çocuk: Ceza Kanunu hükümlerini ihlal ettiği iddia edilen veya bu nedenle suçlanan ya da hüküm giyen, ceza ehliyetine sahip olmakla birlikte, 18 yaşını doldurmamış çocuktur.”

Kaynak: Kanunla İhtilafa Düşen Çocukları İlgilendiren Konularda Adalet: Çocuk Adaletine İlişkin Kanun Modeli ve İlgili Yorumlar, UNODC (2013)

Diversiyon: “Kanunla ihtilafa düşen çocukları sabıka kaydının ve resmi adli kovuşturmaların olumsuz etkilerinden korumak için geliştirilen usûllerin, yapıların ve programların uygulanması suretiyle söz konusu çocukların, belirli koşullar

altında adli süreçlerden uzaklaştırılarak çoğunlukla adli sistem dışındaki kuruluşlara yönlendirilmesidir.”

Kaynak: Hapis Cezasına Alternatifler ve Diversiyon El Kitabı, UNICEF (2010)

Hukuk alanında çalışan kişi/uygulayıcı: Bu rehber ilkelerin amaçları doğrultusunda, “hukuk alanında çalışan kişi/uygulayıcı” ulusal kanunlar uyarınca hukuki tavsiye, yardım ve temsil hizmeti sağlama niteliğine ve hakkına sahip kişi anlamında kullanılmaktadır.

Hukuki yardım: Bu rehber ilkelerin amaçları doğrultusunda, “hukuki yardım” çocuklara yönelik hukuki yardım, tavsiye ve temsil hizmetlerini içermektedir.

Ebeveyn(ler): “Ulusal mevzuat uyarınca çocuğun velayetine sahip kişi(ler) anlamındadır. Ebeveynin/ebeveynlerin bulunmadığı ya da çocuğun velayetine sahip olmadığı durumlarda, bu kişi, bir vasi ya da atanan hukuki temsilci/kayım da olabilir.”

*Kaynak: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin
Çocuk Dostu Adalet Hakkında Rehber İlkeleri (2010), IIb.*

Onarıcı adalet/süreç: “Mağdurun, suçlunun ve/veya suçtan etkilenen diğer bireylerin ya da toplumdaki ilgili kişilerin suç nedeniyle ortaya çıkan sorunları çözüm sürecine, çoğu zaman adil ve tarafsız üçüncü tarafın yardımıyla, aktif bir şekilde katıldığı süreçtir. Arabuluculuk, grup toplantısı (conferencing) ve ceza müzakeresi (sentencing circles) onarıcı adalet süreçlerinin örnekleri arasında yer almaktadır.

*Kaynak: Birleşmiş Milletler’in Suçla ilgili Konularda Onarıcı
Adalet Programlarına Başvurulması Konusunda Temel İlkeleri (2000)*

İkincil mağduriyet: “Suç teşkil eden fiilin doğrudan sonucu olarak değil, kurumların ve bireylerin mağdura yönelik işlemleri sonucunda ortaya çıkan mağduriyettir.”

*Kaynak: Birleşmiş Milletler Suç Mağduru ve Tanığı Çocukların Dahil Olduğu
Husurlara İlişkin Kılavuz Adalet İlkeleri: Model Yasa ve İlgili Açıklamalar - UNODC (2009)*

GİRİŞ

Çocuklar; çeşitli nedenlerle adalet sistemiyle karşı karşıya gelebilmektedir. Örneğin, adli kovuşturmalarda şüpheli, sanık ya da tanık olarak yer alabilmekte; aile hukuku davalarına taraf olarak katılabilmekte; fiziksel ya da psikolojik şiddet, cinsel istismar ya da diğer suçlar veya diğer hak ihlallerinin mağduru olabilmekte; sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, engellilik, mültecilik ve sığınma talepleriyle ilgili idari davaların ya da özel hukuk davalarının tarafı olarak mahkemede bulunabilmektedirler. Bu tür davaların sonuçları; hem kısa hem de uzun vadede çocukların hayatları üzerinde önemli etkiler yaratabilmekte; çocuğun hapse girip girmeyeceği, kiminle yaşayacağı, ebeveynleri ve kardeşleriyle ne şekilde iletişim kurabileceği, hangi ülkede yaşayacağı ve nerede okula gideceği konularında belirleyici olabilmektedir.

Adalet sistemiyle ilişki halinde olan çocukların çoğu; hukuki süreçleri, en iyi ihtimalle kafa karıştırıcı bulmakta ya da en kötü ihtimalle korku, kaygı ve dolaylı mağduriyet nedeni olarak görmektedir. Çocuklar çoğu zaman, davalarla ilgilenen yetişkinlerle iletişim kurmakta zorlanmakta, polise ve hâkimlere güvenmemekte, süreçler ve usûller hakkında temel bilgilere erişememektedir. Birçok çocuk; yaşı, cinsiyeti ya da sokakta çalışma/yaşama ve sığınmacılık gibi diğer özellikleri nedeniyle ayrımcılıkla karşılaşabilmektedir. Acı verici olayları hatırlamak, mağdur çocuklar için çok stresli olabilmektedir. Hukuki süreçlerde çocuğa duyarlı bir yaklaşım kullanılmadığı takdirde, bu durum çocukların iyileşmesini güçleştirebilmekte, çocuklar üzerinde zararlı ve uzun vadeli etkiler oluşturabilmektedir. Bununla birlikte, birçok yargı sisteminde çocukların hukuki süreçlere güvenli, anlamlı ve onurlu bir şekilde katılımını sağlamak için hiçbir şey yapılmamakta ya da çok az şey yapılmaktadır.

Çocuk dostu adalet sisteminin önündeki en önemli engellerden biri de çocukların hukuk alanında uzman ve güvenilir uygulayıcılara erişiminin bulunmamasıdır. Söz konusu uygulayıcılar, çocuğun adalet sistemini ve davanın sonucunu deneyimleme şekli üzerinde büyük bir etki yaratabilmektedir.

2015 yılında, UNICEF Avrupa ve Orta Asya Bölge Temsilciliği (UNICEF ECARO) çocukların adalet sistemine erişimi hakkında bir araştırma yapmıştır (Çocukların Adalet Sistemine Hakkaniyetli Erişimi, Orta ve Doğu Avrupa ve Orta Asya, UNICEF, Cenevre, 2015). Bu araştırmanın bulgularına göre, adalet sistemine erişimleri

için bölgedeki çocuklara yardım ve destek sağlayan avukatlara yeterli derecede rehberlik sunulmamaktadır. Elinizdeki rehber ilkeler, söz konusu eksikliği gidermek için hazırlanmış ve çocuk hakları alanında çalışan deneyimli ya da deneyimsiz tüm avukatlara uygulamaya dönük bir araç sağlamayı hedeflemektedir.

Rehber İlkeler; özel hukuk davalarında, ceza davalarında, onarıcı adalet süreçlerinde, ulusal, bölgesel ve uluslararası insan hakları izleme kuruluşları tarafından ele alınan davalarda çocukları temsil eden ve gerek masrafları devlet tarafından karşılanan gerekse de özel olarak görevlendirilerek çocuklara hukuki destek hizmetleri sunan avukatlara, hukuki destek personeline (paralegal) ve diğer uygulayıcılara ulaşmayı hedeflemektedir. Bu rehber ilkeler, bazı hukuk sistemlerinde mahkemede çocuğu avukatından ayrı olarak, bağımsız bir vasi ya da “arkadaş” olarak temsil eden hukukçulardan ziyade, temel olarak, çocukları doğrudan temsil eden uygulayıcılara yönelik olarak hazırlanmıştır.

Bu Rehber İlkeler, çocuğun, temsil ilişkisi içerisinde alabileceği en iyi hukuki hizmeti ve desteği almasını sağlamak için gereken tutumlara, bilgilere ve becerilere odaklanmaktadır. Hukuk alanında çalışan kişiler; düşük ücretler, yetersiz mevzuat, işlemlerin gecikmesi ve müvekkilleri için çocuk dostu hizmetlerin bulunmayışı gibi birçok sorunla karşılaşabilmektedir. Dolayısıyla, bu rehber ilkeler hazırlanırken, uygulayıcıların çoğu zaman mükemmel olmayan adalet sistemlerinde görev yaptıkları da hesaba katılmıştır.

UNICEF ECARO; bu Rehber İlkeleri hazırlamak amacıyla, bölgedeki 12 farklı ülkede, 20’den fazla uygulayıcıyla yakın bir işbirliği içinde çalışmıştır. Diğer bölgelerdeki uygulayıcıların da bu ilkelerden faydalanması temenni edilmektedir. Çalışmalara katılan uygulayıcılar; Rehber İlkeler metnine dâhil edilen ayrıntılı anketi tamamlamışlar, gündelik çalışmalarını kapsamında pilot uygulama yapmışlar ve bu ilkelerin geliştirilmesine ve fiilen uygulanmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Söz konusu avukatlardan bazılarının dile getirildiği görüşleri içeren alıntılar da bu Rehber İlkeler’e eklenmiştir.

Dünyadaki yargı sistemlerinin hemen hemen hepsinde, avukatlar belirli meslek kuralları ve etik kurallara uymakla yükümlüdür. Dünya genelinde yaygın bir şekilde kabul gören ilkeler şunlardır: Avukatlar; dürüst ve ahlaklı bir şekilde hareket

etmeli, müvekkillerinin yüksek yararını gözetmeli, hukukun üstünlüğüne saygı duymalı, çıkar çatışması olduğunda bu çatışmalarda yer almaktan kaçınmalı ve müvekkillerinin gizliliğini korumalıdır. Bu Rehber İlkeler; söz konusu mesleki kuralları tamamlayarak bu kuralların çocuklarla ilgilenirken nasıl uygulanabileceğini ele almak amacıyla geliştirilmiştir.

Rehber İlkeler; çocukların adalet sistemine erişimine ilişkin bölgesel ve uluslararası standartlara dayanmaktadır (Lütfen ilgili metinlerin ve rehberlerin listesi için aşağıdaki *Kaynaklar* bölümüne bakınız). İlk olarak, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin dört genel ilkesi (ayrımcılık yasağı; yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı; görüşlerini ifade etme hakkı ve çocukların yüksek yararının kendilerini etkileyen kararlarda ana düşünce olarak ele alınması) incelenmekte ve bu temel ilkelerin hukuk alanında çalışan uygulayıcıların çalışmalarına nasıl yol gösterebileceği ele alınmaktadır.

Daha sonraki bölümlerde; temel alanlara ve çocuklara çocuk dostu hukuki yardım sağlanırken karşılaşılan güçlükler odaklanılmaktadır. Bu güçlüklerden bazıları şunlardır: hukuki yardım sağlama yetkinliğinin sağlanması, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocukla çocuk dostu bir şekilde iletişim kurulması, çocuğun hukuki işlemlere katılımının kolaylaştırılması, ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi, çocukların güvende tutulması ve diğer kişilerle birlikte çalışma. Rehber ilkelerde, çocuklara hukuki yardım sağlayan avukatların karşılaştığı her durum ya da koşul açıklanamasa da çocukların adalet sistemine erişimini destekleyen ve teşvik eden, güçlü ve uygulamaya dönük bir eylem çerçevesi sunulmaktadır.

ORTAK İLKELER

Rehber ilkeler; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme ve adalet sisteminde çocuk haklarının korunması bağlamında dört ortak ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler, çocukların etkilendiği alanlarda çalışan kişilerin tüm çalışmalarında hesaba katılmalıdır. Aşağıdaki kısa girişin ardından, Rehber İlkeler kısmında bu ilkeler daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Ayrımcılık yasağı

“Taraflar Devletler, bu Sözleşme’de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya hukuki vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi görüş ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.”

“Taraflar Devletler, çocuğun ana-babasının, hukuki vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayrıma veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Madde 2(1) ve (2)

Bir çocuğun adalet sistemiyle karşı karşıya geldiği adli sürecin tüm aşamalarında, hukuk alanında çalışan bir kişi; hiçbir ayrım yapmadan çocuğa uygun hizmetlerin sunulmasını sağlamalıdır. Çocukların ya da çocuk gruplarının cinsiyetleri, yaşları, ırkları, engellilik durumları vb. nedenlerle karşı karşıya olabileceği sorunları göz önünde bulundurarak müvekkillerine gereken hassasiyeti ve anlayışı göstermelidir. Adalet sistemiyle karşı karşıya gelen birçok çocuk; ayrımcılık mağduru da olabilmektedir. Bu ayrımcılığın önlenmesi ve giderilmesi için her türlü çaba gösterilmelidir.

Ayrımcılık yasağı; hukuk alanında çalışan ve kırılgan çocuk gruplarıyla ilişki içinde olan kişiler açısından özel bir önem taşımaktadır. Bu alanda çocukların haklarının eşit bir şekilde korunmasını ve bu haklara saygı duyulmasını sağlamak için özel önlemler alınması gerekebilir. Örneğin, azınlık dilini konuşan çocuklar, hukuki süreçler sırasında bir tercümana ihtiyaç duyabilmektedirler.

Çocuğun yüksek yararı

“Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Madde 3.

Çocukların adalet sisteminden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilendiği durumlarda, çocuğun yüksek yararı ana düşünce olarak ele alınmalıdır. Hukuk alanında çalışan uygulayıcılar, çocuğun bu hakkının garanti altına alınması konusunda önemli bir rol oynayabilmektedir. Çocuk Hakları Komitesi, 14 No'lu Genel Yorumu'nda (2013) bir çocuğun yüksek yararı değerlendirilirken hesaba katılması gereken faktörler hakkında genel rehberlik sağlamaktadır.

Bu faktörlerden bazıları şunlardır: çocuğun görüşleri; çocuğun kimliği; çocuğun aile ortamının korunması; çocuğun bakımı, korunması ve güvenliği; çocuğun sağlığı; çocuğun kırılganlık durumu ve eğitim hakkı. Hukuk alanında çalışan uygulayıcılar; çocuğun yüksek yararını değerlendirirken diğer genel ilkelerin de (yaşama ve gelişme hakkı, görüşlerini ifade etme hakkı ve ayrımcılık yasağı) önemli olduğu gerçeğini unutmamalıdır.

Bireysel olarak bir çocuğun yüksek yararı ilkesi; dinamik bir kavramdır, çocuk büyüdükçe ve koşulları değiştikçe sürekli olarak gelişmeye devam eder. Her çocuk; yüksek yararının ana düşünce olarak alınması hakkına sahiptir; fakat bu hak ile diğer çocukların, çocuk gruplarının ya da yetişkinlerin (örneğin cezai süreçlerde şüpheli ve sanıkların) ya da ilişkili uyuşmazlıklarda kardeşlerin çatışan yüksek yararları arasında bir denge gözetilmesi gerekebilir.

“Çocuğun yüksek yararının korunması, suça süreklenen çocuk söz konusu olduğunda, örneğin men etme/bedel ödetme gibi geleneksel ceza adaleti araçlarının yerini rehabilitasyona ve onarıcı adaletin amaçlarına bırakması anlamına gelir.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin 10 No'lu Genel Yorumu, 10. paragraf.

Hayatta kalma ve gelişme hakkı

“Taraflar Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Madde 6(2)

Çocuğun hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması, çocuğun yüksek yararıyla yakından ilişkilidir. Bu hakkın hayata geçirilmesi için çocukların hukuki işlemler sırasında ortaya çıkabilecek zararlardan korunması da gerekir. Örneğin çocuk tanıkların, suçlular tarafından cezalandırılma ihtimaline karşı güvenliklerinin sağlanması ve/veya adalet sistemiyle karşı karşıya gelen çocukların bir davanın her aşamasını net bir şekilde anlamasını sağlamak gerekebilir. Çocuğu özgürlüğünden yoksun bırakmanın her türü (tutuklama, gözaltına alma ve hapis cezası da dâhil olmak üzere) çocuğun hayatta kalması ve gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Hukuk alanında çalışan kişiler; ellerinden geldiği ölçüde, çocukları özgürlüğünden yoksun bırakma usûlüne başvurmaktan kaçınmalı, bu usûle yalnızca son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için başvurulmasını sağlamalıdır.

Çocukların görüşlerini ifade etme hakkı

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanır.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Madde 12(1) ve 12(2)

Bu amaç çerçevesinde, bir çocuğu etkileyen adli ya da idari bir işlem sırasında, ulusal kanunların usûl kuralları doğrultusunda, doğrudan ya da bir temsilci veya uygun bir kuruluş aracılığıyla, çocuğa görüşlerini ifade etme fırsatı sağlanır.

Çocuklar; çocuğun yüksek yararına aykırı olmadığı takdirde, adli sürece aktif bir şekilde katılabilir; görüşlerini, fikirlerini ve kaygılarını dile getirebilir. Bu hakkın hayata geçirilmesi için adli işlemlerin çocuklara göre düzenlenmesi gerekmektedir. Süreç, tercih hakları ve bu hakların olası sonuçları hakkında çocuklara yeterli bilgi sağlanmalıdır. Çocuğun sessiz kalma ve sürece katılmama hakkı da eşit derecede önemlidir.

Hukuk alanında çalışan kişiler, çocuğun yaşını ve olgunluk düzeyini de hesaba katmalıdır. Bu değerlendirme doğrultusunda, çocuğun görüşlerine, fikirlerine, kaygılarına ve tanıklığına gereken ölçüde ağırlık verilmelidir. Çocuk Hakları Komitesi 12. No'lu Genel Yorumu'nda (2009) yaşı tek başına bir çocuğun görüşünün önemi konusunda belirleyici olamayacağını açıklamaktadır. Çocuğun bilgisi, deneyimi, çevresi, sosyal ve kültürel beklentileri ve çocuğa sağlanan destek düzeyi, hep birlikte, çocuğun bir görüş oluşturma kapasitesini geliştirmesine katkıda bulunmaktadır.

“Çocuklar, hak sahipleri olarak düşünülmesi ve onlara bu şekilde davranılmalıdır. Çocukların kendi görüşlerini oluşturma kapasitesi ve davanın koşulları hesaba katılarak çocuklara bu haklarını kullanma hakkı tanınmalıdır.”

*Kaynak: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin
Çocuk Dostu Adalet hakkında Rehber İlkeleri (2010)*

ÇOCUK DOSTU HUKUKİ YARDIMA İLİŞKİN REHBER İLKELER

- 1 Çocuklara hukuki yardım sağlama yetkinliği
- 2 Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi
- 3 Etkili katılım
- 4 Çocukla ilişki kurulması
- 5 Çocuğa duyarlı iletişim
- 6 Gerekli ve güvenilir bilgilerin verilmesi
- 7 Resmî süreçlere etkili katılım
- 8 Aile üyeleriyle ve çocuğu destekleyen diğerkişilerle birlikte çalışma
- 9 Gizlilik ve mahremiyet
- 10 Çocuğun ayrımcılıktan korunması
- 11 Çocuğun güvende tutulması
- 12 Diğerkişilerle birlikte çalışma

REHBER İLKE 1: Çocuklara hukuki yardım sağlama yetkinliği

Çocuklara hukuki yardım sağlayan kişiler; ilgili ulusal kanunlar ve usûller, çocuk hakları, çocukların gelişim aşamaları ve çocuklarla nasıl iletişim kuracakları konusunda bilgili olmalıdır. Beceri ve bilgilerinin güncel kalmasını sağlamalı ve düzenli mesleki eğitimlerle bilgilerini tazelemelidir.

Çocuklara hukuki yardımın etkili ve yetkin bir şekilde sağlanabilmesi için ilgili ulusal kanunların ve usûllerin anlaşılmasından daha fazlası gerekir. Bunun için hukuk alanında çalışan kişilerin yüksek bir motivasyona, adanmışlığa, gereken eğitim düzeyine, becerilere ve bilgilere sahip olması da gerekir. Hukuk alanında çalışan kişiler, şunları yapmalıdır:

- Çocuk haklarını ve bu hakların uygulamada nasıl hayata geçireceklerini iyi bilmelidir. En azından Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin hükümleri ve Avrupa Konseyi'nin Çocuk Dostu Adalet hakkında Rehber İlkeleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır.
- Özel hukuk davaları, ceza davaları ve idari davalarda çocuklara yönelik hukuki usûller konusunda sağlam bir kavrayışa sahip olmalıdır. Yönlendirme (diversiyon) ya da onarıcı adalet süreçleri de dâhil olmak üzere alınabilecek çeşitli tedbirler hakkında da bilgili olmalıdır.
- Psikologlar ve sosyal çalışmacılar gibi uzmanlardan ne zaman, nasıl destek ve özel tavsiye alacağını bilmelidir.
- Çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin çeşitli aşamaları hakkında uygulamaya dönük bilgilere sahip olmalıdır.
- Çocukların iletişim kurma şekillerini gözlemlemeli ve bu iletişim şekillerinin çocukluk dönemi boyunca değiştiğinin farkında olmalıdır.
- Çocuklarla etkili bir şekilde iletişim kurabilmelidir.
- Mağdur ve tanık çocuklarla iletişim kurarken dolaylı mağduriyet yaratmamak için gereken hassasiyete ve farkındalığa sahip olmalıdır.
- Sabika kaydı gibi önemli bilgi ve belgeler üzerinde gerekli derinlemesine incelemelerde bulunmalıdır.

- Sürekli olarak eğitime katılma sorumluluğunu kabul etmelidir. Çocuklarla ilgili kanunlar ve uygulamalar değıştikçe bilgilerinin güncel kalmasını sağlamalıdır.

Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ya da genel olarak tüm dünyada, çocuklara hukuki yardım sağlayan uygulayıcıların alanında eğitimli ve uzmanlık sahibi olmasını kanunlarla şart koşan yalnızca birkaç hukuk düzeni vardır. Bunun yanı sıra, hukuk alanında çalışan kişilerin çalışmalarının sistematik olarak incelenmesini, hizmet kalitesinin güvence altına alınmasını ve çocuklarla çalışırken belirli kurallara uyulmasını şart koşan ülke sayısı da fazla değildir. Hukuk alanında çalışan kişiler; Barolar ve diğer ilgili kuruluşlarla birlikte çalışarak bu tür kuralların ya da düzenlemelerin geliştirilmesini, eğitimlerin ve ihtisaslaşmanın yaygınlaşmasını teşvik etmelidir.

REHBER İLKE 2: Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi

Çocuğun yüksek yararı; çocuğun adalet sistemiyle karşı karşıya geldiği durumlarda atılan tüm adımlarda ana düşünce olmalıdır. Hukuk alanında çalışan kişiler, bu yükümlülüğün bilincinde olmalı ve çocuk müvekkillerinin yüksek yararını değerlendirmek ve gözetmek suretiyle bu yükümlülüğe riayet etmelidir.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi; müvekkil olarak çocukla kurulan ilişkinin tüm yönlerine rehberlik etmelidir. Bu, çoğu zaman aile hukuku ve medeni hukuk davalarında öne çıkan bir ilke olsa da ceza davalarında da ana düşünce olmalıdır. Bu ilke, aşağıda belirtilen çalışmalara rehberlik etmelidir:

- Bu ilke, hukuk alanında çalışan kişinin bir çocukla nasıl ilişki kuracağına rehberlik etmelidir: Örneğin, hukuk alanında çalışan kişi; çocuğun kendi yüksek yararını anlamasını sağlamak ve çocukla güvene dayalı bir ilişki kurmak için zaman ve kaynak ayırmalıdır.
- Bu ilke; hukuk alanında çalışan kişinin en uygun hukuki sonucu elde etmek için dava stratejilerini nasıl geliştireceğine ve değiştireceğine rehberlik etmelidir: Örneğin, hukuk alanında çalışan kişi; çocuğun 'iddia pazarlığına' (*plea bargain*)¹ girmesinin, kolluk ifadesi sırasında susma hakkını kullanmasının ya da hapis cezasına alternatif olarak yönlendirme veya onarıcı adalet tedbirlerini savunmanın çocuğun yüksek yararına olduğunu değerlendirebilir.
- Bu ilke, hukuk alanında çalışan kişinin, sürecin farklı aşamalarında çocuğun yüksek yararının ana düşünce olarak alınmasını sağlamak amacıyla polis ya da hâkimler gibi temel aktörlerle nasıl iletişim kuracağına da rehberlik etmelidir: Örneğin, hukuk alanında çalışan kişi; davadaki gecikmelerin asgari seviyede tutulmasını, mahkemede çocuk dostu bir ortam bulunmasını ya da (çocuğun rızasıyla) diğer uzmanlara bilgi vermek suretiyle ifade/beyan işlemlerinin en aza indirilmesini savunmanın çocuğun yüksek yararına olduğuna karar verebilir.

1 Özellikle Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde uygulama alanı bulan, ceza davası öncesinde şüpheliyle yapılan ve belirli koşullar altında ceza davası açılmasını engelleyen ön görüşme/pazarlık (ç.n.).

- Bu ilke, hakim ya da mahkeme heyeti tarafından çocuğun yüksek yararının nasıl yorumlanacağına dair savunuculuk çalışmalarına da rehberlik etmelidir. Birçok yargı sisteminde, mahkeme; çocuğun yüksek yararını gözetmekle yükümlüdür (örneğin aile hukuki uyuşmazlıklarında ikametle ilgili karar verirken). Çocuğun yüksek yararı belirlenirken göz önünde bulundurulması gereken kriterleri tanımlayan net bir hukuki çerçeve olabilir. Hukuk alanında çalışan kişiler; çocuğun yüksek yararı konusunda mahkemeye ya da mahkeme heyetine ikna edici savlar sunabilirler.

Hukuk alanındaki uygulayıcılar; hukuki işlemlerin çeşitli aşamalarında bir çocuğun yüksek yararını değerlendirirken çocuğun görüşlerini dikkate almalı ve bu görüşlere gereken ağırlığı vermelidir. Böylece çocuk, yüksek yararının belirlenmesi sürecinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Çocuğun hukuki temsilcisinin, çocuğun görüşüne katılmadığında çocuğu susturmaması büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü temsilcinin görevi, kullanılacak en iyi strateji konusunda çocuğun aydınlatılmış onamını almaktır.

Çocuğun yüksek yararı değerlendirilirken hesaba katılacak faktörleri içeren belirli bir 'liste' yoktur. Bu tür bir listenin hazırlanması mümkün değildir, çünkü her bir davada çocuğun bireysel koşulları farklılık gösterecektir. Çocuğun yüksek yararı; durumlar değiştikçe ya da çocuğun görüşleri geliştikçe sürekli olarak gözden geçirilmeli ve gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Bununla birlikte, bir çocuğun yüksek yararının nasıl gözetildiği değerlendirilirken kullanılacak kriterlerden bazıları şunlardır: çocuğun genel olarak iyi olma hâli; çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki, psikolojik ve sosyal durumu; çocuğun eğitimi, sağlıklı ve güvenli ortamda bulunma ihtiyacı. Çocuğun yüksek yararı değerlendirilirken birçok farklı yaklaşım hesaba katılmalıdır.

- Davayla ilgili hukuki hususların ötesinde, çocuğun yaşamı ve koşulları hakkında elde edilen bilgiler ve çocukla kurulan iyi ilişkiler temelinde, çocuğun gelişimine ve esenliğine ilişkin bütüncül bir bakışa sahip olunması gerekir. Hukuk alanında çalışan kişiler, çoğu zaman müvekkilleri olan çocuklardan farklı bir çevreden gelmektedir ve farklı bir şekilde yetiştirilmiştir. Dolayısıyla, hukuk alanında çalışan kişilerin bu durumun farkında olmaları ve çocuğun yetiştiği bağlamı anlamak için çaba göstermeleri gerekir.

- Hukuk alanında çalışan kişilerin, çocuğun ihtiyaçlarına ilişkin net bir tablo elde etmek için diğer kişilere (örneğin sosyal çalışmacılara, ailelere, öğretmenlere, doktorlara ve psikologlara) danışmaları gerekebilir.
- Hukuk alanında çalışan kişiler; bireysel davalarda bağlamın belirlenmesine yardımcı olmak için çocukları etkileyen yaygın sorunlar (örneğin şiddete maruz kalma ya da şiddete tanık olma, ruh hastalıkları, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı ve ailenin dağılması) hakkında genel bir kavrayışa sahip olmalıdır.
- Hukuk alanında çalışan kişiler; çocuğun geleceği üzerindeki hem kısa vadeli hem de uzun vadeli etkileri hesaba katmalıdır: Çocuğun kısa vadeli yüksek yararı ile beş yıl, on yıl ya da daha uzun bir süre sonrasındaki yüksek yararı arasında bir denge gözetmelidir.
- Çocuğun yüksek yararına olduğunu düşündüğü eylem planlarının risklerini azaltmak için bu riskleri çocuğun hayatındaki koruyucu faktörlerle dengelemelidir.

İngiltere ve Galler'deki mahkemeler bir çocuğun yüksek yararını nasıl değerlendiriyor?

"Bir çocuğun yüksek yararının değerlendirilmesi, en geniş anlamıyla çocuğun esenliğinin değerlendirmesini gerektirir. Uygun olduğu hâllerde ahlaki, sosyal, dini, kültürel ve duygusal hususlar ve refah koşulları ile ilgili bir dizi faktör de incelenmelidir. Bir çocuğun esenliğine ve mutluluğuna katkıda bulunan, çocuğun gelişimini ilgilendiren veya çocuğun bir insan olarak şimdiki veya ilerideki hayatını etkileyebilecek her şey; çocuğun ailesi, sosyal çevresi, kültürü, etnik ve dini topluluğu da dâhil olmak üzere, bu değerlendirmede önem taşıyabilmektedir ve uygun olduğu takdirde bu faktörlerin de hesaba katılması gerekir. Hâkim, mutlaka bütüncül bir yaklaşım benimsemelidir."

Yüksek Mahkeme Hâkimi Munby, Re G [Çocuklar] [2012] EWCA Civ 1233

REHBER İLKE 3: Etkili katılım

Hukuk alanında çalışan uygulayıcılar; hukuki süreç boyunca çocuğun görüşlerinin dinlenmesini ve bu görüşlere gereken ağırlığın verilmesini sağlamalıdır.

Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 12. maddesi, kendi görüşlerini oluşturma kapasitesine sahip olan çocukların kendilerini etkileyen tüm adli ya da idari işlemlere katılma ve görüşlerini özgürce dile getirme hakkı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Çocuğun yaşına ve olgunluk düzeyine göre, bu görüşlere gereken ağırlık verilmelidir.

Etkili katılım, hukuki işlemler açısından hayati önem taşıyan bir haktır. Bu hak özellikle, yetkililerin çoğu zaman çocuğun görüşlerini almadan, çocuğun hayatında ciddi ve uzun vadeli etkiler yaratacak kararlar aldığı bağlamlar bakımından yaşamsal öneme sahiptir.

Çocukların kendileriyle ilgili davalara aktif bir şekilde katılımı, hem kendileri açısından hem de hukuki süreç açısından çok faydalı olabilmektedir. Mağdur ve tanık çocukların görüşlerinin dinlenmesi ve bu görüşlerin hesaba katılması; söz konusu çocukların iyileşmelerine, kendilerine güvenlerini kazanmalarına, becerilerini ve potansiyellerini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Suça sürüklenen çocukların katılım hakkı, bu çocukların sorumluluk duygusu kazanmasına, rehabilite olmasına ve topluma yeniden kazandırılmasına yardımcı olabilmektedir. Hukuk alanında çalışan kişi ile çocuk müvekkili arasındaki fikir paylaşımı sayesinde, çocuğun yüksek yararı daha iyi anlaşılabilir, hukuki sorunlara yenilikçi ve yaratıcı çözümler geliştirilebilir. Katılım her zaman gönüllü olmalıdır. Tercih ettikleri takdirde, çocukların süreçlere katılmama hakkı da vardır.

"Çocuk veya çocukların dinlenildiği ve katıldığı tüm süreçler şu nitelikleri taşımalıdır: şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitimle desteklenmiş, emniyetli ve riske karşı duyarlı ve hesap verebilir."

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin 12 No'lu Genel Yorumu

Hukuk alanında çalışan kişiler; çocukların adli süreçlere katılım hakkını kullanmasını sağlama konusunda kilit bir rol oynamaktadır. Bu hakkın hayata geçirilmesi için aşağıda bazı öneriler sunulmaktadır:

- Çocukların kendi hayatları hakkında mantıklı kararlar alma kapasitesini hiçbir zaman hafife almayınız.
- Çocuklarla güvene dayalı ilişkiler kurmak ve çocuğa duyarlı bir şekilde iletişim kurmak suretiyle, çocukların katılım kapasitesini destekleyiniz. (Bakınız Rehber İlke 4 ve 5)
- Çocukların sürece anlamlı bir şekilde katılabilmesini sağlamak için onlara ihtiyaç duydukları tüm bilgileri sağlayınız (Bakınız Rehber İlke 5).
- Çocukların bilgilendirilmiş kararlar almasını sağlamak için onlara kararlarının kısa ve uzun vadeli sonuçları hakkında net açıklamalar yapınız (Bakınız Rehber İlke 6).
- Bir duruşmadan¹ önce, çocuğu duruşmaya yeterli ölçüde hazırlayınız. Duruşmanın nasıl, nerede ve ne zaman yapılacağı, kimlerin duruşmaya katılacağı ve çocuğun görüşlerinin nasıl hesaba katılacağı hakkında çocuğa bilgi veriniz.
- Çocuğun görüşlerinin ve duygularının, mahkemeler ve sosyal hizmet kuruluşları gibi kurumlara mümkün olduğunca net bir şekilde iletilmesini sağlayınız (Bakınız Rehber İlke 12).
- Engelli çocuklar ve iletişim güçlüğü çeken çocuklar da dâhil olmak üzere tüm çocukların sürece katılabilmesini sağlamak için gerekli adımları etkin bir biçimde atınız (Bakınız Rehber İlke 10).
- Resmî işlemler sırasında çocukların görüşlerinin alınmasını, çocukların kendilerini özgürce ifade edebilmesini ve işlemlerin çocuk dostu bir şekilde yürütülmesini sağlayınız. Örneğin, hukuk alanında çalışan kişi; polisle yapılan bir görüşme sırasında, sorgulama düşmanca bir hâl aldığında ya da uygun

1 Burada duruşma kavramı, geniş bir şekilde, bir adli/idari makam önünde hazır bulunmayı gerektiren tüm işlemleri kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır (ç.n.)

olmayan bir yöntemle yapıldığında müdahale etmelidir (Bakınız Rehber İlke 7). Hukuk alanında çalışan kişinin, hukuk alanında çalışan diğer kişilere çocukların katılım hakkı hakkında bilgi vermesi de gerekebilir.

- Hukuk alanında çalışan kişi; mahkemenin bir karar alırken görüşlerini nasıl dikkate alacağı konusunda çocuğa bilgi vermelidir. Bu tür geribildirimler, genelde ihmal edilse de sürecin önemli bir parçasıdır. Çünkü çocuğun görüşlerinin alınmasının sadece bir prosedürden ibaret olmadığını ve çocuğun görüşlerinin gerçekten de ciddiye alındığını ortaya koyar.

REHBER İLKE 4: Çocukla ilişki kurulması

Hukuk alanında çalışan kişiler, müvekkilleri olan çocuklarla güven ve desteğe dayalı bir ilişki kurmalıdır.

Yürütülen temsil faaliyetinin ve sunulan yardımın kaliteli olabilmesi için öncelikle çocukla sağlıklı bir ilişki kurulmalı ve bu ilişki sürdürülmelidir. Mümkün olduğu ölçüde, bir davanın başından sonuna kadar çocukla aynı uygulayıcı iletişim kurmalıdır ve eğer çocuğun kendisini temsil edecek olan hukuk alanında çalışan kişinin cinsiyeti konusunda herhangi bir tercihi varsa, bu tercih de dikkate alınmalıdır.

Sürecin en başından itibaren hukuk alanında çalışan kişiler, üstendikleri rolün yargı sistemi içerisinde yer alan diğer yetişkinlerden (örneğin, hâkimler ve savcılar) farklı olduğunu açıklamalı ve kendi görevlerinin çocuğu mümkün olan en iyi şekilde temsil etmek ve ona yardım etmek olduğunu anlatmalıdır. Güven tesis etmek amacıyla, beklentiler süreç boyunca dikkatli bir şekilde yönetilmeli, bunun için de hukuk alanında çalışan kişi yerine getiremeyeceği sözler vermemeye özen göstermelidir. Davanın özelliklerine bağlı olarak, hukuk alanında çalışan kişinin güven tesis etmek amacıyla çocuğun ailesi ve çocuğa destek olan diğer yetişkinlerle yakın işbirliği içerisinde hareket etmesi gerekebilir (Bakınız Rehber İlke 8).

Tercihen, çocukla yüz yüze görüşme yapılması tavsiye edilmektedir. Bu sayede hukuk alanında çalışan kişi çocuğa neler olduğunu, önlerinde ne gibi seçeneklerin bulunduğunu ve bundan sonra neler olacağını anlatma ve varsa çocuğun sorularını yanıtlama fırsatı bulacaktır. Yüz yüze görüşmelerde iletişim sorunlarının çözülmesi çok daha kolay olabilmektedir.

Bu yaklaşım, hukuk alanında çalışan kişinin çocuğu daha iyi tanınmasına ve çocuğun içinde bulunduğu koşulları daha sağlıklı bir biçimde değerlendirmesine de yardımcı olacaktır. Ayrıca, yüz yüze görüşme yapmak çoğu zaman davanın daha iyi anlaşılmasını ve çocuğun yüksek yarını gözetken yaratıcı çözümler bulunmasını sağlayacaktır. Mali kaynakların kısıtlı olduğu durumlarda bile, hukuk alanında çalışan kişi çocuğu dava sürecine gereken şekilde hazırlamak amacıyla yapacağı görüşmeleri mümkün mertebe yüz yüze gerçekleştirmeye gayret etmeli, ancak çocuğun okul ve aile yaşamı çerçevesinde yerine getirmesi gereken sorumlulukları olabileceğini de akılda tutmalıdır.

Müvekkil çocukla ilişkinin sürdürülmesinde yüz yüze görüşmenin yanı sıra diğer iletişim araçları da kullanılabilir. Hukuk alanında çalışan kişi posta, telefon, SMS, sosyal medya veya e-posta yoluyla müvekkiline yaşanan gelişmeler konusunda düzenli aralıklarla bilgi verebilir. Ancak, söz konusu iletişim kanallarının çocuğun kullanımı bakımından güvenli, erişilebilir, gizli ve güvenilir olup olmadığı mutlaka kontrol edilmelidir. Ayrıca, bazı iletişim yöntemlerinin diğerlerine kıyasla gizlilik bakımından daha güvenilir olabileceği de çocuğa anlatılmalıdır. Örneğin, herhangi bir soruşturma kapsamında kişinin telefonuna el konulması halinde telefondaki SMS'lerin polisler tarafından incelenebileceği hatırlatılmalıdır.

İlk görüşme, olumlu bir izlenim yaratmak ve çocuğun güvende olduğunu ve destek gördüğünü hissetmesini sağlamak bakımından oldukça önemlidir. Yetişkin müvekkillerle yapılan görüşmelerde olduğu gibi, çocuk müvekkille yapılan ilk görüşmeye hazırlıklı gitmek için davaya ilişkin tüm belgeler tetkik edilmeli, ilgili mevzuat incelenmeli ve çocuğa dair genel bilgiler gözden geçirilmelidir. Görüşme(ler) tercihen çocuğun kendisini güvende hissetmesine ve özgürce kendini ifade edebilmesine imkân tanıyan, rahat ve çocuk dostu bir ortamda gerçekleştirilmelidir. Bu bakımdan, görüşme yapılacak en uygun yer çocuğun yaşadığı ev de olabilir. İlk görüşme ofis ortamında gerçekleştirilecekse, görüşme ortamının çocuk dostu hale getirilmesi için çok fazla kaynak ayırmaya ihtiyaç olmayacaktır. Yalnızca, karşılama/kabul personelinin çocuk konukları ağırlama konusunda gereken eğitimi aldığından emin olmanız ve bekleme alanına çeşitli yaş gruplarına yönelik oyuncak ve kitaplar yerleştirmeniz yeterli olacaktır. Çocukları uzun süre bekletmeyin ve görüşmeyi gerçekleştireceğiniz odada "karşılıklı cephelerden" oluşan bir ortam yaratmamak için hukuk alanında çalışan kişinin çalışma masasının arkasında oturmamasına özen gösterin.

İlk görüşmeniz karakol, nezarethane, ceza infaz kurumu veya geri gönderme merkezinde gerçekleşecekse, çocuğun ne kadar stresli olabileceğini ve kendini savunmasız hissedebileceğini mutlaka göz önünde bulundurun. Hukuk alanında çalışan kişiler genellikle böyle ortamlarda bulunmaya alışkın oldukları için söz konusu yerlerin çocuk için ne kadar yabancı ve korkutucu olabileceğini unutabilirler. Bu koşullarda görüşme yapacaksanız, geç kalmamaya özen gösterin (çok beklemek müvekkilinizin size duyduğu güveni zedeleyebilir), görüşmenin mahremiyet ilkesi çerçevesinde (tercihen polis veya güvenlik görevlilerinin

bulunmadığı ayrı bir odada) gerçekleşmesini sağlayın ve uygun iletişim yöntemleri kullanın.

Görüşme yeri neresi olursa olsun, hukuki konulara girmeden önce havayı yumuşatmak ve çocuğun güvenini kazanmak amacıyla çocuğa kendini nasıl hissettiğini sorun ve davayla ilgili olmayan gayri resmi sorular yöneltin. Çocuğa orada bulunma nedeninizin ona yardım etmek olduğunu, onun tarafında olduğunuzu anlatın. Sık sık ara verin; çocuğun endişeli olabileceğini veya uzun süre boyunca dikkatini aynı seviyede tutma konusunda güçlük çekebileceğini unutmayın.

Müvekkille ilişki kurma ve sürecin sorunsuz olarak ilerlemesini sağlamada lojistik unsurlar da büyük önem taşımaktadır. Çocuğun mahkeme için adliye veya bir sonraki görüşmeye gelmek için hangi ulaşım aracını kullanacağı ve ulaşım giderlerinin nasıl karşılanacağı konusunda bilgi alın ve son anda herhangi bir değişik olması halinde hangi iletişim yöntemini kullanacağınızı mutlaka önceden belirleyin.

Son olarak, çocukla kurduğunuz ilişkinin işlevselliğini yitirmesi veya çocuğun avukat değişikliği talebinde bulunması halinde, çocuğun avukat seçme hakkına saygı gösterin ve devam eden süreçte ortaya çıkabilecek güçlükleri anlatın.

“Çocuklarla çalışmak sadece avukatlık yapmanın ötesinde bir uğraş; çünkü çocuğun sözcüklerle ifade ettiklerini anlayabilmek için bazen aynı zamanda psikolog gibi hareket etmemiz gerekebiliyor.”

Arnavutluk'ta görev yapan bir avukat

REHBER İLKE 5: Çocuğa duyarlı iletişim

Hukuk alanında çalışan kişilerin çocuğa duyarlı bir iletişim kurmaması halinde çocukların dava süreçlerine anlamlı şekilde katılım sağlaması mümkün olmayacaktır.

Nitelikli hukuki yardıma temel teşkil eden en önemli unsur iletişimdir. Çocuklarla etkili bir iletişim kurabilmek için, hukuk alanında çalışan kişilerin çocuklara yaklaşımının yetişkin müvekkiller için benimsenen yaklaşımdan farklı olması gerekir. Bu bağlamda, çocuğun yaşı, cinsiyeti, mensubu olduğu din, fiziksel ve/veya zihinsel engel durumu, öz güven düzeyi, içinde bulunduğu gelişim basamağı, duygu durumu, eğitim seviyesi ve kültürü mutlaka dikkate alınmalıdır. Ayrıca, çocuğun gelişiminin dinamik bir süreç olduğu ve yaşadığı tecrübelerin yanı sıra hayatlarında önemli yere sahip olan kişilerle kurdukları ilişkilerden ve söz konusu tecrübe ve ilişkilere dair algı ve tepkilerden ciddi ölçüde etkilendiği unutulmamalıdır.

Çocuğun kapasitesine ilişkin değerlendirmelerde bulunurken, yalnızca çocuğun yaşını temel alan varsayımlarda bulunmak yerine, çocuk gelişimine ilişkin bilgi birikiminizle birebir etkileşim içinde olduğunuz çocuğa dair bilgilerinizi sentezlemeniz çok büyük fayda sağlayacaktır. Hukuk alanında çalışan kişinin çocukla iletişim şekli, çocuğun ayrımcılık veya istismara ilişkin geçmiş tecrübelerinin herhangi bir özelliğini pekiştirecek bir unsur içermemelidir.

İyi bir iletişimin en önemli bileşenlerinden bazıları şunlardır: müvekkile ihtiyaç duyduğu bilgileri sunmak, çocuğu etkin şekilde dinlemek ve karar alma sürecinin çocuğun kontrolünde olduğunu hissettirmek için farklı seçenekleri tartışırken yargılayıcı bir tutumdan uzak durmak, görüşmeler sırasında çocuğa destek olan bir kişinin de hazır bulunmasına müsaade etmek (örneğin; ebeveyn/vasi, çocuğun güvendiği bir uzman, kardeş veya arkadaş), sabırlı ve anlayışlı olmak, açık ve net bir dille ve çocuğun anlayabileceği şekilde konuşmak:

- çocuğun yaşı ve diğer özelliklerine uygun, sade ve yalın ifadeler kullanın,
- kısa ve günlük dilde sıklıkla kullanılan kelimelere yer verin,
- kısa cümleler kurun,
- açık ve belirsizliğe mahal vermeyen sorular sorun ve
- mesleki dil ve hukuk jargonu kullanmamaya özen gösterin.

“Her çocuk yoğun bir sosyal ve fiziki değişim sürecinden geçer; çocukla aynı fikirde olmadığınız veya sabrınızın tükenmeye başladığı durumlarda kendinizi çocuğun yerine koymaya çalışın.”

Bosna’da görev yapan bir avukat

Çocukların dili kullanma ve anlama şekli yetişkinlerden farklıdır; bu nedenle, aynı yaşta olsalar dahi her çocukla farklı şekillerde iletişim kurmanız gerekebilir. Yaşa küçük çocuklar soyut ve üstü kapalı ifadeleri anlamakta, yer, zaman ve ölçü kavramlarını anlamlandırmakta ve net bir anlatım şekli kullanmakta güçlük çekebilir. Ayrıca, okul öncesi dönemde bulunan çocuklar diğer insanların bakış açısını algılama konusunda zorlandıkları için herkesin kendileri gibi düşünmesi ve hissetmesi gerektiğı gibi bir varsayımda bulunabilirler. Bu gelişimsel özellikler yaşça daha büyük çocuklarda da gözlemlenebilir ve bu çocuklar “büyüklük taslayan” veya “küçümseyici” yaklaşımlara karşı daha hassas olabilirler.

Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuğun Katılım Hakkına Dair 12 No’lu Genel Yorumu’nda ‘çocuğun kendini sözlü olarak ifade edemeyeceğı çok küçük yaşlarda bile görüş oluşturabildiğı’ ifade edilmektedir. Hukuk alanında çalışan kişiler, küçük çocuklarla iletişim kurarken çocukların kendini ifade etme şekilleri arasında yer alan oyun, hal-hareket, bakım verenlerle etkileşim ve vücut dili gibi çeşitli unsurlara karşı da duyarlı olmalıdır.

Çocuğa duyarlı iletişim - dikkate alınması gereken bazı sorular

- Bu davadaki hukuki unsurları, bir yetişkinin bakış açısı yerine elimden geldiğince çocuk müvekkilimin bakış açısından görmeyi başarabiliyor muyum?
- Çocuk, davayı/durumu mümkün olan en iyi şekilde anlamış durumda mı: daha ayrıntılı şekilde veya daha iyi bir yöntemle açıklanması gereken konular var mı?
- Müvekkilime yetişkin müvekkillerimden farklı muamele etmem, çocuğun yüksek yararına uygun mu?
- Dava sürecinde yer alan yetişkinlerin görüşlerinden çok fazla mı etkileniyorum?

Çocukların dikkat aralığı kısa ve kelime dağarcığı zayıf olabilir; ayrıca, olayları kronolojik şekilde sıralamakta güçlük çekebilirler. Kendileri veya aileleri için olumsuz sonuçlar doğuracağı korkusuyla bazı bilgileri paylaşmaktan çekinebilirler ve utanç, sıkıntı veya suçluluk gibi güçlü duygular yaşayabilirler. Hukuk alanında çalışan kişiler de dâhil olmak üzere yetkili konumdaki yetişkinleri memnun etme çabasıyla pek çok çocuk söylemeleri gerektiğine inandıkları şeyleri söyleyebilir veya yetiştirilme tarzları nedeniyle büyükleri yalnızca dinlemeleri, ancak büyüklerin yanında kendilerini ifade etmemeleri gerektiğini düşünebilir. Konuşulan karmaşık hukuki konuları anlamayabilirler ya da kullanılan terminoloji kafalarını karıştırabilir.

Çocuk müvekkillerle gerçekleştirilecek görüşmelerin dikkatli bir biçimde yapılandırılması tavsiye edilmektedir. Görüşmenin ilk bölümünde, hukuk alanında çalışan kişi kendini tanıtmalı ve görüşmenin amacını, ne kadar süreceğini, görüşmede kimlerin hazır bulunacağını ve görüşme sonrasında neler olacağını açıklayarak çocuğu rahatlatmalıdır. Hukuk alanında çalışan kişi ayrıca, görüşmenin nasıl kayıt altına alınacağını ve çocuğun vereceği bilgilerin nasıl kullanılacağını da açıklamalıdır. Özellikle çocuğun travmatik veya mahrem ayrıntılar içeren olaylardan söz etmesini gerektiren durumlarda, çocuğun kendini rahat hissetmesinin ve konuşmaya başlamasının biraz zaman alabileceği unutulmamalıdır.

Çocukların kendilerini en iyi şekilde ifade edebildiği zamanlar, bunu kendi istedikleri şekilde ve zamanda yapabildikleri anlardır. Sabırlı olunmalı, konuşma arasındaki duraksamalara saygı gösterilmeli, çocuklar acele etmeye zorlanmamalı veya onlar adına konuşmaya kalkılmamalıdır. Bir sorunun yanıtını bilmiyorsa veya hatırlamıyorsa, ‘bilmiyorum’ demesinin ve kendisine yöneltilen soruyu anlamadığı takdirde bunu ifade etmesinin hiçbir sakıncası olmadığı çocuğa anlatılmalıdır. Sorulan sorulara vereceği yanıtların ‘doğru’ veya ‘yanlış’ şeklinde değerlendirilmeyeceği, ancak mümkün olan en açık ve dürüst şekilde bilgi vermesinin çok önemli olduğu vurgulanmalıdır. Ayrıca, gereken durumlarda ‘kaba’ ifadeler kullanmasının da sorun teşkil etmeyeceği belirtilmelidir.

Çocuğun söylediklerini kısaca özetleyin. Söylenenleri özetlemek görüşmenin yapılandırılmasına yardımcı olan çok önemli bir araçtır. Hukuk alanında çalışan kişi bu aracı kullanarak dava dosyasından anladıklarını teyit edebilir, çocuğun

işaret ettiği farklı unsurları bir araya getirebilir, çocuğun açtığı konuyu daha ayrıntılı şekilde irdelemeye veya yeni bir konuya geçmeye karar verebilir. Çocuğun ona verdiğiniz bilgiyi anlayıp anlamadığını kontrol ederken ‘anladın mı?’ diye sormak yerine ‘bir sonraki duruşma ne zamanmış?’ gibi teyit edici sorular sormak daha faydalı olacaktır. Kullandığınız açıklama yönteminin işe yaramadığını fark etmeniz durumunda başka bir yöneme başvurun. Eğer çocukla iletişim kurmakta zorlanıyorsanız, sosyal çalışmacılar veya diğer uzmanlardan iletişim konusunda yardım almanız gerekebilir. Konuya açıklık getirmek veya daha fazla bilgi almak için soru sormanız gerektiğinde, yönelttiğiniz sorunun mümkün mertebe açık uçlu olmasına özen gösterin. ‘Bana ... anlatır mısın?’ veya ‘Bana ... tarif eder misin?’ bu soru türüne verilebilecek örnekler arasındadır. ‘Bu sabah metroya bindiğini ve bir olay yaşadığını söyledin. Bana konuyla ilgili hatırladığın her şeyi anlatır mısın?’ gibi bir soru sorulabilir. Çocuğu belirli bir cevap vermeye sevk eden yönlendirici veya imalı sorulardan kesinlikle uzak durulmalıdır. Çocuğun verdiği cevabın kabul görmediğini veya ‘yanlış’ cevap verdiğini düşünmesine yol açabileceği için aynı soruların tekrar sorulmamasına özen gösterilmelidir.

Görüşmenin uygun şekilde sonlandırılması da oldukça önemlidir. Çocuğa size anlatmak veya belirtmek istediği başka bir konu ya da herhangi bir sorusu olup olmadığı sorulmalıdır. Ayrıca, çocuktan alınan bilgilerin ne şekilde kullanılacağını bir kez daha açıklamak ve takip eden süreçte yaşanabilecekleri anlatarak çocuğun beklentilerini yönetmek de faydalı olacaktır. Çocuğa teşekkür edilmeli ve yararlanabileceği destek hizmetleri konusunda bilgi verilmelidir.

Hukuk alanında çalışan kişiler, çocuğun hukuk terminolojisini anlamayabileceğini ve davaya ilişkin hukuki konuları karmaşık bulabileceğini unutmamalıdır. Hukuk alanında çalışan kişilerin günlük olarak kullandığı terminolojide geçen ‘sosyal çalışmacı’, ‘mahkeme’, ‘duruşma’, ‘temyiz’ gibi ifadeler, adli süreçler konusunda hiçbir tecrübesi olmayan bir çocuk için çok yabancı olabilir. Örneğin, anne-babası ayrılmış olan bir çocuk ‘boşanma’ kelimesinin anlamını tam olarak bilmeyebilir. ‘Masumiyet karinesi’ gibi karmaşık ifadeler ise daha fazla sorun yaratabilir. Çocuk ve ailesinin yanlarında götürebileceği çocuk dostu bir terimce hazırlamak faydalı olabilir. Bilgi aktarırken grafik, akış şeması ve resim gibi görsel araçlar kullanmak da yararlı olacaktır.

“Yalnız hukuki statülerine değil, psikososyal esenliklerine de önem verdiğimiz çocuklara göstermeliyiz.”

Yunanistan’da görev yapan bir avukat

Sözsüz iletişimin önemini de mutlaka dikkate alın. Mümkün olduğunca doğal davranmaya çalışın ve çocuk müvekkilinizin size verdiği ipuçlarına göre hareket edin. Göz teması kurma konusunda kendini rahat hissetmiyorsa, çocuğu zorlamayın. Bazen çocukların karşısındaki kişiyi yönlendirmekten çekindiği gözlemlenir; bu durum çocuğun endişe veya korku duyması ya da üzücü hatıraları paylaşma konusunda sıkıntı yaşaması ile ilgili olabilir. Böyle durumlarda, hukuk alanında çalışan kişi çocuğun kendini rahat ve güvende hissetmesi için etkin bir tutum sergilemeli ve çocuğun kendisini yönlendirmesini sağlamak amacıyla farklı yaklaşımlar benimsemelidir. Gereken hallerde, hukuk alanında çalışan kişi çocuğun talep ve isteklerini anlamak için başka kişilerden yardım almalıdır.

Etkili iletişim kontrol listesi

- Somut kavramlar kullanın ve sade cümleler kurun.
- Açık uçlu sorular sorun ve çocuğun olayları kendine özgü şekilde aktarmasını sağlamak amacıyla, konuşmanız sırasında mümkün olduğunca az bilgiye yer verin (‘Bana yaşanan olayı anlatır mısın?’).
- Çocuğun kendisine söylenenleri doğru şekilde anlayıp anlamadığını kontrol edin.
- Bir şeyi anlamadığında bunu dile getirmeye teşvik edin.
- Konuşmanız sırasında çocuğun duygulanması (ağlamaya başlaması veya çok heyecanlanması) halinde, (‘bu konunun seni ne kadar üzdüğünü anlıyorum’ diyerek) yaşadığı duyguyu anladığınızı ve saygı duyduğunuzu belli edin ve kendini böyle hissetmesinin ve duygularını göstermesinin son derece doğal olduğunu ifade edin. Çocuk tekrar o konuya dönmeye hazır hissedene kadar farklı konulardan konuşun. Yaşadığı duygunun yoğunluğuna bağlı olarak çocuk görüşmenin sonraki bölümlerinde konuya dönmeye hazır olabilir ya da konuyu tekrar konuşmak için bir sonraki görüşmeyi beklemeniz gerekebilir.

- Kim/ne/nerede ile başlayan somut sorular yöneltin.
- Kullandığınız bir kelimenin çocuklar ve yetişkinler için farklı anlamlara gelebileceğini unutmayın.
- Sorunuzu açık bir şekilde biçimlendirin ve aynı soruyu mümkün olduğunca az tekrar etmeye özen gösterin.
- Çocuğa soru sorarken (birden fazla olay yerine) tek bir olayı ele alın.
- Çocuktan aldığınız yanıtlara olumlu tepkiler verin: çocuğu takdir ve teşvik etmeniz onu daha açık şekilde konuşmaya özendircektir.
- Çocukla aynı seviyede oturmaya özen gösterin.
- Yaşça büyük çocuklarla konuşurken onlara ‘gençler’ diye hitap edin ve sürece katılmalarının ne kadar önemli ve değerli olduğunu vurgulayın (bu yaklaşımın çocuğun yüksek yararı ilkesine uygun olması kaydıyla).
- Konuşmayı bitirmeden önce çocuğa size sormak istediği bir şey olup olmadığını sorun.
- Konuşmanın sonunda görüşmeye katıldığı için çocuğa teşekkür edin.

REHBER İLKE 6: Gerekli ve güvenilir bilgilerin verilmesi

Hukuk alanında çalışan kişiler, çocukların karar alma sürecine katılımının anlamlı olabilmesi için onlara gerekli ve güvenilir bilgiler sunmalıdır.

Bulguları açıkça anlamadıkları ve aldıkları kararların olası sonuçlarının farkında olmadıkları sürece çocukların hukuki süreçlere katılımı anlamlı olmaz. Gerekli ve güvenilir nitelikteki bilgilerin çocuklara basit ve anlaşılır bir dille doğrudan iletilmesi esas karar alıcı kendileri olmasalar dahi kararlarını bilgiye dayalı olarak verebilmelerini sağlar.

“Çocukların durumu ve açıklamalarının ile tavsiyelerinizi anlama yeteneği küçümsenmemelidir.”

Sırbistan’da görev yapan bir avukat

Verilen bilgilerin eldeki vakayla ilgili ilgili detayları kapsamaması gerekir ve ayrıca aşağıda belirtilen hususlara da değinilebilir:

- Hukuk alanında çalışan kişinin rolü ve o kişinin kendisi için ne yapabileceği (ve ne yapamayacağı).
- Çocuğun hukuk ekibinden bekleyeceği iletişimin düzenliliği.
- Gizlilik ilkesinin nasıl çalıştığı, çocuğun durumunda ebeveynler, psikologlar, mahkemeler, polis, öğretmenler ve benzeri gibi diğer yetişkinlerle ilgili olarak nasıl uygulanacağı ve bu ilkenin ihlal edilebileceği durumlar.
- Hukuki meselelerin ve süreçlerin doğası ve çocuğun bunlara neden dahil edildiği.
- Vakadaki polis, sosyal çalışmacı ve hâkim gibi farklı aktörlerin rolü.
- Sürecin her aşamasında çocuğun özel hakları: sessiz kalma hakkı, görüş belirtme hakkı, korunma hakkı ve kanun yollarına başvurma hakkı gibi.
- Hakim ya da mahkemenin verebileceği kararlar ve bu kararlarda, çocuğun görüşlerinin nasıl ve ne zaman hesaba katılacağı da dahil, hangi bilgilere dayanılacağı.

- Gelecek duruşmalar ve bunların neyle ilgili olduğu, ne kadar süreceği ve çocuğun hazır bulunmasının gerekip gerekmediği.
- Çocuğun resmî işlemlerde delil sunup sunamayacağı ve bunun avantaj ve dezavantajları (Bakınız Rehber İlke 7).
- Mahkeme önünde yemin vermenin ne anlama geldiği.
- Resmî işlemler sırasında çocuğun nasıl ve kim tarafından sorgulanabileceği.
- Sürecin tamamının tahminen ne kadar süreceği.
- Mevcut destek mekanizmaları ve bunlara nasıl erişim sağlanacağı (tıbbi, psikolojik, mağdur destek birimleri ve benzeri).
- Güvenli bakımevleri ve koruma kararları gibi, uygulanabilecek güvenlik ve koruma tedbirleri.
- Verilen mahkeme kararlarının anlam ve sonuçları.
- Mahkemenin kararı sonrasında başvurulabilecek itiraz ve diğer kanun yolları.
- Maddi tazminat da dâhil, oluşan zararların giderilmesine yönelik başvuru yolları.

Uygulayıcının sürecin başından itibaren beklentileri yönetebilmeli ve çocuğu mahkemenin onun hoşuna gitmeyecek bir karar verme olasılığına karşı -çocuğa hapis cezası verilmesi veya bir aile üyesinin çocukla irtibatının engellenmesi gibi- hazırlaması gerekmektedir.

Bu bilgiler çocuğun kendisi için mevcut seçenekleri anlayabileceği ve farklı seçeneklerin avantaj ve dezavantajlarını değerlendirebileceği bir bağlam içerisine oturtulmalıdır. Çocuğun doğru anladığından emin olmak için bazen aynı bilginin birkaç defa tekrarlanmasına gerek duyulabilir. Çocuklarının adli vakalarına ilişkin olarak ebeveyne bilgi verilmesi gerekebilirse de, ebeveynlerle kurulan iletişim çocuğun bilgilendirilmesinin yerine geçmemelidir. Bilgilerin daha sık tekrar edilmesine veya Braille alfabesi gibi farklı formatlarda iletilmesine ihtiyacı olabilecek engelli çocukların bilgilendirme hakkı için gerekli ayarlamalar yapılmalıdır.

Adalet sistemi ve hukuk alanında çalışan kişilerin görevi hakkındaki temel bilgileri açık bir dille ifade eden broşürler bulundurulması faydalı olabilir. Bu broşürler farklı yaş gruplarına ve farklı bağlamlara (ceza hukuku, medeni hukuk ve benzeri) uygun olarak düzenlenmelidir. Bu materyallerin hâlihazırda mevcut olmadığı hallerde hukuk alanında çalışan kişiler, Barolar veya ilgili bakanlıktan bunların hazırlanması için talepte bulunmayı da düşünmelidir.

REHBER İLKE 7: Resmî süreçlere etkili katılım

Hukuk alanında çalışan kişiler, yeterli destek ve usûli güvenceler temin edilmek suretiyle çocukların resmî hukuki süreçlere anlamlı ve güvenli bir şekilde katılabilmesini sağlamalıdır.

Yargılama ve velayet duruşması gibi resmî hukuki süreçlere doğrudan katılımı her zaman çocuğun yüksek yararına olmayabilir. Bu durum, bir çocuk mağdur veya tanık için travmatik olayların yeniden canlanmasına ve çocuğa zarar vermiş kişilerle karşı karşıya gelmesine yol açabilir. Ayrıca aile davalarına dâhil edilen çocuk ailesiyle ilgili uygunsuz ve zararlı bilgilere maruz kalabilir. Hukuk alanında çalışan kişilerin en doğru hareket biçimine karar verirken avantajları ve dezavantajları her vakaya özel olarak değerlendirmesi gerekir. Bu noktada aşağıdaki faktörlerin dikkate alınması faydalı olacaktır:

- çocuğun sözlü tanıklığı davanın ilerlemesi bakımından ne kadar zaruri,
- alternatif delillerin kalitesi (önceden videoya alınmış deliller gibi),
- çocuğun yaşı, olgunluk düzeyi, kırılganlık durumu, anlama derecesi, kapasitesi ve yeterliği,
- söz konusu olayların meydana gelmesinden itibaren geçen zamanın uzunluğu,
- çocuğun ailesinden veya başka kaynaklardan gördüğü (veya görmediği) destek,
- çocuğun kendi isteği ve
- ebeveyn veya yasal temsilcinin görüşleri.

“...aile mahkemelerinin velayet sahibi olmayan bir ebeveynle kişisel ilişki konusunda mahkemede mutlaka çocuğu dinlemesi gerektiğini söylersek çok ileri gitmiş oluruz, aksine bu mesele ilgili çocuğun yaşı ve olgunluk derecesiyle ilgili olarak her vakaya özel koşullara bağlıdır.”

*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (Büyük Daire) 8 Temmuz 2003 tarihli kararı
Sahin - Almanya, No. 30943/96, par. 73*

Hukuk alanında çalışan kişilerin resmî süreçlerde sözlü tanıklık eden çocuğun daha rahat ve huzurlu hissetmesine ve mümkün olan en iyi kanıtı sunmasına yardımcı olmak adına atabileceği adımlar vardır. Örneğin, çocuğa bekleme salonu ve mahkeme salonunun yerleşim düzeni, kapalı devre kamera sistemi (CCTV) gibi kullanılabilecek ekipmanlar ve mahkeme salonundaki farklı insanların görevleri ve nerede duracakları gibi konular hakkında önceden bilgi verilebilir. Bazı ülkelerde bu bilgilendirme programlarını mahkeme kendisi düzenler, bazı ülkelerde ise bunu yapmak hukuk alanında çalışan kişilere kalabilir. Mahkeme salonunun ziyaret edilmesinin mümkün olmaması halinde salonun çizimi gösterilerek içerisindeki farklı insanların görevlerinin açıklanması da faydalı olabilir.

Avukatlar ayrıca çocuğun güvende ve rahat hissetmesine yardımcı olacak düzenlemeler yapmaya çalışabilir. Bunlara verilebilecek bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- sık ara verilmesi,
- duruşmaların (seyirciye) kapalı yapılmasının sağlanması,
- çocuk mağdurlar ve tanıklar için ayrı bekleme salonlarının bulunması,
- resmi mahkeme kıyafeti formalitelerinin (cübbe ve benzeri) kaldırılmasının talep edilmesi,
- mümkün olduğu hallerde çocuğun kapalı devre kamera sistemi (CCTV) aracılığıyla beyan vermesi talebinde bulunulması,
- çocuğa sorulacak soruların niteliği ve şekline dair kısıtlamalar konusunda anlaşılması; kısa, basit sorular kullanılması, agresif sorgulama tekniklerinin kullanılmaması, bazı zaman sınırlamaları getirilmesi ve harita gibi süreci kolaylaştırıcı görsel araçlardan faydalanılması gibi,
- çocuğun kendisine destek olacak bir yetişkinin yanına veya yakınına oturabilmesi ile tüm tarafların çocukla aynı hizada oturmasının sağlanması için izin alınmaya çalışılması,
- çocuğun konsantrasyon ve dikkat kapasitesine uygun olarak duruşmaların kısa tutulması,

- duruşma esnasında mahkeme salonuna girip çıkan insanlar gibi, gereksiz kesintilerin ve dikkat dağıtıcı unsurların sınırlandırılması,
- salonda mevcut kişilerin sürece doğrudan dâhil olan kişilerle sınırlandırılması,
- çocuğa güvenilir bir kişinin eşlik etmesinin sağlanması,
- duruşmada aile üyelerinin hazır bulunmasının uygun olup olmadığının çocuğa sorulması,
- hâkim, savcı ve diğer avukatların çocukla saygılı ve dikkatli bir şekilde iletişim kurduğundan emin olmak için gerekli özen ve dikkatin gösterilmesi,
- gerekli hallerde tercüman bulunmasının sağlanması.

Mahkeme duruşmaları ile son celse arasındaki zaman aralıklarının çok uzun olması halinde çocuğa verilen bilgilerin tekrarlanması gerekli olabileceği ile bu durumda çocuğun düzenli ve eksiksiz bir şekilde bilgilendirilerek sürece katılım gösterebilmesini sağlamanın da önemli bir sorumluluk olduğu hatırla tutulmalıdır.

“34. Ortamın çocuğun yaşına göre ürkütücü, saldırgan, katı ve uygunsuz olduğu hallerde çocuğun etkili bir şekilde dinlenilmesi mümkün değildir. Süreçler hem kolay anlaşılır hem de çocuğa uygun nitelikte olmalıdır. Çocuk dostu bilgi temini ve iletimine, öz savunma için yeterli desteğin verilmesine, personelin gerekli eğitimden geçmiş olmasına, mahkeme salonların tasarımına, hâkim ve avukatların kıyafetlerine, izleme amaçlı cam bölmelere ve bekleme salonlarının ayrı olmasına özel ihtimam gösterilmesi gerekir.”

Genel Yorum 12, Dinlenilme Hakkı (1 Temmuz 2009) CRC/C/GC/12

REHBER İLKE 8: Aile üyeleriyle ve çocuğu destekleyen diğere yetişkinlerle birlikte çalışma

Hukuk alanında çalışan kişiler aile üyelerinin değıl, çocuğun talimatlarına ve çocuğun yüksek yararına uygun hareket etmelidir.

“Aile üyeleriyle birlikte çalışırken ailenin katılımını teşvik eden ve güven telkin eden sıcak bir atmosfer oluşturun... ve aktif dinleme gibi etkili iletişim becerilerinden faydalanın.”

Bosnalı Bir Avukat

Hukuk alanında çalışan kişiler çoğı kez çocuk müvekkilin ailesiyle (veya çocuğu destekleyen diğere yetişkinlerle) işbirliğine ve desteğe dayalı bir ilişki kurarlar. Ancak, ilgili uygulamacının sürecin başlangıcından itibaren yetişkinlerin değıl, çocuğun talimatlarına göre hareket etmesi ve bu konuda net olması önemlidir. Diğere bir deyişle, hukuk alanında çalışan kişi, bir aile üyesinden çocuğun talimatlarıyla çelişen bir başka talimat almaz. Ayrıca, aile üyeleriyle gerçekleşen görüşmelerde mesleki gizliliğin geçerli olmadığı açıkça belirtilmelidir. Gerekli hallerde ebeveynlere kendileri için ayrı bir hukuki temsilci bulmaları tavsiye edilebilir veya bu kişiler başka hizmet sağlayıcılara yönlendirilebilir.

Küçük çocuklar söz konusu olduğunda dahi iletişim çocuğa yönelik olmalı ve gerektiğinde, çocuğu destekleyen yetişkinlerle tamamlayıcı nitelikte bir iletişim kurulmalıdır. Bazen çocuğun rahatça konuşabilmesi için çocuğu destekleyen yetişkinlerden dışarıda beklemelerini istemek (veya tersi) gerekebilir.

Hukuk alanında çalışan uygulayıcıların yetişkin ve çocuk ilişkilerindeki güç dinamiklerini bilmesi ve çocuğun manipüle edilme veya sindirilmesi olasılığına karşı dikkatli olması gerekir. Ebeveyn ya da kardeşler gibi, kendilerini daha iyi ve daha etkili biçimde ifade edebilecek başka şahısların çıkarlarının çocuk müvekkilin çıkarlarıyla çelişmemesi veya daha öncelikli olmaması önemlidir. Özellikle hukuk alanında çalışan kişinin ücretini ebeveynlerin ödediğı ve bu sebeple ebeveynlerin çıkarlarının çocuk müvekkilin çıkarlarından üstün olduğunun düşünölebileceğı durumlarda buna dikkat edilmelidir.

Hukuk alanında çalışan kişinin hem bir çocuğu hem de bir yetişkini temsil ettiğı ve çıkar çatışmasının mevcut olduğru hallerde çocuğun görüş ve çıkarlarını temsil edecek bağımsız bir temsilci tayin edilmelidir.

Bir çocuğun davasında istismarcı bir ebeveyne dönmeyi tercih etmek gibi, hukuk alanında çalışan kişinin çocuğun yüksek yararına olduğunu düşünmediği bir karara varması çok zorlayıcı olabilir. Bu gibi durumlarda hukuk alanında çalışan kişinin aralarında önceden var olan güven ilişkisine dayanarak ve çocuğa alternatif seçenekleri net bir şekilde açıklayarak, tıpkı yetişkin bir müvekkile yapacağı gibi, çocuğu ikna etmeye çalışmalıdır. Hukuk alanında çalışan kişinin ayrıca, çocuğun ihtiyaç ve isteklerini ve ilgili kararlar bağlantılı riskleri tam olarak anlayabilmek için başka uzmanlarla birlikte çalışması gerekebilir.

REHBER İLKE 9: Gizlilik ve mahremiyet

Hukuk alanında çalışan kişiler, hukuki işlemler sırasında çocukların mahremiyet hakkını korumalı ve müvekkili ile arasındaki tüm iletişimin mesleki etik kurallarına uygun olarak gizli tutulmasını sağlamalıdır.

Mahremiyet hakkı hayati önem taşımaktadır: kimliklerinin açıklanması mağdur ve tanık çocukları doğrudan tehlikeye atabilir ve büyük duygusal zararlara neden olabilir, ayrıca suça sürüklenen çocuklar suçlarının kamuya açıklanması halinde ayrımcılığa ve damgalamayla karşı karşıya gelebilir. Mahremiyet hakkının ihlâl edilmesinden kaynaklanan risk düzeyi, hâkimler veya savcılar gibi davada görev alan diğer kişiler için her zaman aşikâr olmayabilir. Hukuk alanında çalışan kişiler, bu hakkın korunmasında önemli bir rol oynamaktadır ve aşağıdakileri sağlamak için ellerinden geleni yapmalıdır:

- aksi durumun çocuğun yüksek yararına olduğunu açıkça gösteren herhangi bir neden olmadığı sürece çocukların dâhil olduğu duruşmaların kapalı yapılması;
- kararların çocuğun kimliği açığa çıkmayacak şekilde verilmesi;
- çocukların adli sicil kayıtlarının ergin olduktan sonra açıklanmaması;
- eğer bir davanın ayrıntıları, hukuki eğitim amaçlı paylaşılır ya da kamu yararı gözetilerek medyaya verilirse, buna yönelik olarak çocuğun onayının alınması ve paylaşılan ayrıntıların çocuğun kimliğini açığa çıkarmaması; ve
- medyanın çocuğun mahremiyetinin ihlâl edilmesine yol açabilecek bilgileri açıklamaması. Çocuğun mahremiyetini ihlâl eden medya kuruluşları dava veya şikâyet edilmelidir.

Birçok ülkede, müvekkil ve avukat arasındaki ilişki, mahremiyete yönelik sıkı kurallar üzerine kuruludur ve bu durum yetişkinler için olduğu kadar çocuklar için de geçerlidir. Bu kurallar, toplantılar, yazışmalar, telefon görüşmeleri ve sosyal medya gibi diğer iletişim yollarına da uygulanır. Bu husus aynı zamanda çocuk müvekkille güven ilişkisi kurabilmek açısından da önemli bir etmendir ve çocuğun avukatla daha özgür ve açık biçimde konuşmasını sağlar. Bu da hukuk alanında çalışan bir kişinin aşağıdakileri yapması gerektiği anlamına gelir:

- çocuk müvekkili konuşulanların gizli kalacağı konusunda bilgilendirmek;
- hukuk alanında çalışan kişiler ile aile üyeleri arasında konuşulanların aynı mahremiyet kurallarıyla korunmadığını açıklamak;
- her türlü iletişim yolunun mahremiyetini koruma konusunda tedbirli olmak; örneğin, müvekkil ile bir polis merkezinde veya mahkeme salonunun koridorunda görüşülüyorsa kimsenin konuşulanlara kulak misafiri olmamasını sağlamak; ve alıkonmuş bir çocuk müvekkil ile telefonda görüşülüyorsa çocuğun bu konuşmanın başkası tarafından duyulmadığını kontrol etmesini sağlamak; ve
- çocukların kişisel verilerinin (örneğin dava dosyaları) iç hukuka uygun olarak korunmasını, güvenli bir şekilde muhafaza edilmesini ve çocuğun yüksek yararı ile veri koruma kanununun gerektirdiği haller hariç üçüncü kişilerce bu bilgilere ulaşılmasını temin etmek. Bu, çocuğun kimliğini (doğrudan veya dolaylı olarak) açığa vurabilecek hiçbir bilgi ya da kişisel verinin, başta medyada olmak üzere, erişilir kılınmamasını veya paylaşılmamasını ifade etmektedir. Bu verilere şunlar da dâhildir: görseller, çocuğun veya ailesinin ayrıntılı tasviri, isimler ya da adresler, ses veya görüntü kayıtları vb.

Ulusal mevzuat bu konuda bazı istisnai hükümler içerebilir ve bu gibi durumlarda hukuk alanında çalışan kişiler, müvekkilleri ile ilgili mahrem bilgileri ilgili merciye açıklamakla yükümlüdür: birçok yargı sisteminde, bilgilerin ifşa edilmemesinin kişinin ölümüne ya da yaralanmasına yol açacağı veya çocuğun ifşa ettiği bilgilerin bir suç ile ilgili olduğu durumlarda avukat-müvekkil mahremiyetinin katı kuralları göz ardı edilebilmektedir. Bu tür durumlara çocuğun süregelen bir cinsel istismar veya diğer fiziksel istismar türlerine dair bilgileri açıkladığı fakat bu bilgilerin üçüncü taraflara açıklanmasını reddettiği vakalar dâhildir. Benzer şekilde, bir yetişkinin bir çocuğa yönelik kendi işlediği veya başka bir yetişkin tarafından işlenen istismar suçunu ifşa ettiği fakat bu ifşanın açıklanmasını reddettiği durumlar da olabilmektedir.

Çocuk müvekkille güven dolu bir ilişki kurmanın temelinde mahremiyet ilkesi yattığı için bu durum büyük bir zorluk teşkil edebilmektedir. Bu gibi sorunların tek bir çözümü bulunmamakta, ancak her durumda uygulamacılar durumun iç hukuktaki

yansımasını ve mahremiyeti ihlâl etmenin ne zaman kabul edilebilir olduğunu dikkatlice değerlendirmelidir. Birçok yargı sisteminde bu gibi etik ikilemlerde yol gösterebilecek Baro etik kurulları bulunmakta ve bunlar, çocuğun hayatına veya zihinsel ve fiziksel sağlığına yönelik tehditler nedeniyle katı mahremiyet kuralının ihlâl edilmesinin çocuğun yüksek yararına olup olmayacağını tartışması ve bu konudaki ulusal mevzuat konusunda destek verebilmektedir.

REHBER İLKE 10: Çocuğun ayrımcılıktan korunması

Hukuk alanında çalışan kişiler, çocukların adil muamele görmelerini ve yaş, cinsiyet, etnik köken, engellilik durumu gibi nedenlerle ayrımcılığa maruz kalmamalarını sağlamalıdır.

Çocuğun veya ebeveynlerinin ya da yasal temsilcisinin ırkına, etnik kökenine, rengine, cinsiyetine, diline, dinine, siyasi görüşüne ya da diğer görüşlerine, ulusal, etnik veya sosyal kökenine, mülkiyetine, engellilik durumuna, doğum statüsüne ve diğer statülerine bakılmaksızın her çocuk adil ve eşit muamele görme hakkına sahiptir. Bunun uygulamadaki anlamı, hukuk alanında çalışan kişilerin ayrımcılık içeren şahsi görüşlerinin kararlarını veya çocuğa sağladıkları hizmetin kalitesini etkilemesine asla izin vermemeleri gerektiğidir. Bu kişiler ayrıca, örneğin iş yerinde ayrımcılık karşıtı politikaların kabulü veya bu konudaki eğitimlerin teşvik edilmesi vesilesiyle meslektaşlarının da bir çocukla çalışırken mümkün mertebe ayrımcı bir şekilde davranmamalarını sağlamalıdır.

Çocuğun hukuki sürece dâhil olmasını sağlamak için proaktif ve olumlu adımlar atılması gerekebilmektedir. Hukuk alanında çalışan kişilerin, akıl hastalığı ve engellilik gibi çocuğun katılım göstermesini etkileyebilecek konular ile ilgili farkındalığı yüksek olmalıdır. Bu tür durumlarda, çocuk müvekkillerinin aynı ölçüde katılım gösterebilmesini sağlamak amacıyla özel girişimlerde bulunmaları gerekecektir. Örneğin, davanın hazırlık sürecinde yabancı uyruklu bir çocuğun polis sorgusu sırasında bir tercümandan veya akıl hastalığı olan bir çocuğun bir psikologdan yardım almasını talep edebilirler. Hukuk alanında çalışan kişiler, kız çocuklarına fıkır ve görüşlerini dile getirme konusunda daha fazla destek ve güven sağlamada ve bunların karar verme sürecinde göz önünde bulundurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Cinsel saldırı mağduru çocuklar ayrımcılığa maruz kalabilmektedir ve bu süreci atlattıklarına katkı sağlamak ve ikincil bir mağduriyeti önlemek amacıyla profesyonel yardım alma hakkına sahip olmalıdır.

Engelli çocukların hakları diğer çocukların haklarından daha fazla ihlâl edilme riskiyle karşı karşıyadır: sağlık ve eğitime erişim hususunda önemli engellerle karşılaşır ve istismar, şiddet ve ayrımcı istihdam uygulamalarına maruz kalma ihtimalleri daha yüksektir. Bunun yanı sıra, zihinsel engelli çocukların kanunla ihtilafa düşme olasılığı da oldukça yüksektir. Aynı zamanda, bu çocukların hukuki

süreçlere tam olarak katılmalarının önünde de birçok engel bulunmaktadır: bunlar genellikle bu çocukların yeterlikleri konusunda oluşan olumsuz çıkarımlardan kaynaklanmaktadır.

Ayrımcılığın engelli çocuklar üzerindeki olası etkileri

- Özyönetim eksikliği, engeli olmayan kişiler tarafından küçük görülme;
- 'Sessiz bir nesne' olarak algılanma hissi;
- Engelli bir çocuk olarak öz kimlik oluşturmada zorluk;
- Soyutlanmak (coğrafi, fiziksel ve/veya sosyal açıdan);
- Bağlılık;
- 'Aseksüel' olarak algılanma hissi;
- İstismara karşı savunmasızlığın artması.

Bu nedenle, hukuk alanında çalışan kişilerin engelli çocukların katılımını sağlamak için daha fazla girişimde bulunması gerekmektedir. Bu girişimler arasında şunlar sayılabilir: olumlu ve ayrımcı nitelik taşımayan bir tutum geliştirmek ve meslektaşlarını da aynısını yapmaya teşvik etmek; güven kazanmak ve dostluk kurmak için çabalamak; ve duruşmaların çocuk dostu ve erişilebilir olması konusunda savunuculuk yapmak. Hukuk alanında çalışan kişiler, görme veya işitme engelli çocuklar gibi fiziksel engelli çocukların talimat vermek, kanıt sunmak ve hukuki işlemlere tam olarak katılmak için ihtiyaç duydukları iletişim desteklerinden yararlanmasını sağlamalıdır.

Adli sistemle ilişki halindeki çocuklar da ayrımcılığa maruz kalabilmektedir ve hukuk alanında çalışan kişiler bu konuya çözüm bulmak adına her yolu denemeli ve çocuğun ayrımcılığa uğramama hakkının korunması için örneğin kamu denetçisi veya ulusal insan hakları kurumlarına şikayette bulunmalı ya da adli yollara başvurmalıdır.

REHBER İLKE 11: Çocuğun güvende tutulması

Hukuk alanında çalışan kişiler çocukların güvenliğini göz önünde bulundurmalı ve ikincil bir mağduriyete yol açmayacak şekilde hukuki sürece dâhil olmalarını sağlamalıdır.

Tüm çocuklar adalet sistemine katılımlarının bir sonucu olarak zarar görme riskiyle karşı karşıya gelebilir. Suç mağduru ve tanığı çocuklar, bastırılma, misilleme/ intikam, ikincil mağduriyet gibi riskler altında olabilir, hatta yaşamları tehdit edilebilir. Bu tarz riskler, cinsel istismar vakalarında, çocuğun daha küçük olduğu, kaçınıldığı veya engelli olduğu durumlarda artabilmektedir. Hukuk alanında çalışan kişiler bu tarz risklerin farkında olmalı ve sosyal çalışmacılar, savcılar ve hâkimlerle birlikte koruyucu tedbirleri tartışarak yakın işbirliği içerisinde çalışmalıdır.

Hukuk alanında çalışan kişiler, çocukların güvende tutulması hususunda önemli bir rol oynamaktadır. Şüpheli ya da sanık konumundaki çocukların damgalanmasını önlemek adına, çocukların kimliklerinin gizli tutulmasını ve ifade, sorgu ve duruşmaların kapalı gerçekleştirilmesini talep edebilirler. Mağdurları ve tanıkları bastırılma ve misilleme/intikam gibi durumlardan korumak adına, ses, video ya da televizyon bağlantısı yoluyla beyan vermek, duruşma öncesi beyan vermek ve mağdurla şüpheli ya da sanığın temasını önlemek amacıyla mahkeme salonuna ekranlar koyarak iletişimi uzaktan sağlamak gibi birtakım önlemler alınmasını talep edebilirler. Avukatlar ayrıca, sanıklara karşı uzaklaştırma kararı verilmesini ve sanıkların tutuklanmasını/tutukluluk halinin devamını talep edebilirler. Avukatlar çocukların ifade öncesi ayrı bir salonda beklemelerini de talep edebilirler.

Çocuklar resmi makamlarca kendilerini korumaya yönelik bu işlemler konusunda işbirliği yapmayı ya da katkıda bulunmayı reddederlerse işler zorlaşabilir. Bu gibi durumlarda hukuk alanında çalışan kişilerin bir taraftan çocukların görüş ve fikirlerine saygı duymaları gerekirken öte taraftan çocuklarla güvene dayalı olan ilişkileri bağlamında onları yüksek yararlarına uygun olarak hareket etmeleri gerektiği konusunda da teşvik etmeye çalışmaları gerekir. Uygulayıcılar ayrıca ihtiyaç duyulduğunda destek alabilmeleri için çocukları sığınmacı danışma veya sağlık danışma merkezleri gibi kuruluşlara yönlendirmelidirler. Ayrıca, gerekli yardımı sağlayabilecek yerel ve ulusal kuruluşların güncel ve kapsamlı bir listesine erişim sağlamalıdır.

REHBER İLKE 12: Diğer kişilerle birlikte çalışma

Hukuk alanında çalışan kişiler çocuğun yüksek yararı doğrultusunda diğer kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

Hukuk alanında çalışan kişilerin çocuğun haklarının en etkili şekilde savunulmasını sağlamak için diğer uzmanlarla işbirliği yapması gerekir. Bunlara polis, savcılar, hâkimler, tercümanlar, sosyal çalışmacılar, psikologlar, mahkeme görevlileri, öğretmenler, sağlık personelleri, barınma görevlileri ve daha birçokları dâhildir. Bazı uzmanlar ise hukuk alanında çalışan kişileri çocukların temsilcisi olmaktan ziyade, bir rakip olarak algırlar. Oysa ki bu kişiler, çocuğun ihtiyaçlarını belirlemede ve ortaklaşa çalışarak haklarını temin etmede uzmanlarla yakın işbirliği içerisinde çalışmayı teşvik etme hususunda önemli bir rol oynamaktadırlar. Aynı zamanda çocuğun bilgilendirilmiş rızası ve ifadesi olmaksızın gizlilik ilkesi ihlal edilmemelidir. Bunun uygulamadaki anlamına uygun olarak, hukuk alanında çalışan bir kişi aşağıdakileri yerine getirmelidir:

- sistemin nasıl işlediğini ve içinde yer alan farklı aktörleri bilmek ve çocuk müvekkillerine bu aktörlerin rollerini anlatabilmek;
- gerektiğinde ve mahremiyetin ihlal edilmemesi şartıyla çocuğun fikir ve görüşlerinin diğer uzmanlar tarafından da dikkate alınmasını teşvik etmek,
- çocuklara destek olabilecek hizmet sağlayıcılardan ve sundukları hizmetlerden haberdar olmak;
- diğer uzmanlar ile çocuk arasında köprü vazifesi göremek; ve
- çocuklara destek veren farklı profesyonellerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek multi-disipliner eğitim faaliyetleri ve toplantılara katılmak.

KAYNAKLAR VE İLAVE OKUMA LİSTESİ

Çocuklar ve Adalete Erişim Hakkında Uluslararası Standartlar ve Rehber İlkeler

- United Nations Convention on the Rights of the Child (*Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme*) (1989)
- Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure (*Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Başvuru Usûlüne ilişkin İhtiyari Protokol*) (2011)
- United Nations Committee on the Rights of the Child, General Comment 5: *General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child*, 27 November 2003, CRC/GC/2003/5 (*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 5: Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Genel Uygulama Önlemleri*, 27 Kasım 2003, CRC / GC / 2003/5) (2003)
- United Nations Committee on the Rights of the Child, General Comment 10: *Children's Rights in Juvenile Justice*, 25 April 2007, CRC/C/GC/10 (*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 10: Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları*, 25 Nisan 2007, CRC/C/GC/10) (2007)
- United Nations Committee on the Rights of the Child, General Comment 12: *The Right of the Child to be Heard*, 20 July 2009, CRC/C/GC/12 (*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 12: Çocuğun Dinlenilme Hakkı*, 20 Temmuz 2009, CRC/C/GC/12) (2009)
- United Nations Committee on the Rights of the Child, General Comment 14: *The Right of the Child to have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration* (Article 3(1)), 29 May 2013, CRC /C/GC/14 (*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 14: Çocuğun Yüksek Yararının Öncelikli Olarak Gözetilmesi Hakkı (Madde 3(1))*, 29 Mayıs 2013, CRC /C/GC/14) (2013)
- United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the Beijing Rules) (*Çocuk Adaletinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları - Pekin Kuralları*) (1985)
- United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (the Havana Rules) (*Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları*) (1990) - Havana Kuralları) (1990)
- United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (the Riyadh Guidelines) (*Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Rehber İlkeleri - Riyad İlkeleri*) (1990)

- United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules) (*Kadın Mahpuslara Muamele ve Kadın Suçlular için Hapis-dışı Önlemlere dair Birleşmiş Milletler Kuralları - Bangkok Kuralları*) (2010)
- United Nations Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime (*Birleşmiş Milletler Suç Mağduru ve Tanığı Çocukların Dahil Olduğu Hususlara İlişkin Kılavuz Adalet İlkeleri*) (2005)
- Guidance Note of the United Nations Secretary General: United Nations Approach to Justice for Children (*Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Açıklayıcı Notu: Çocuklar İçin Adaletle dair Birleşmiş Milletler Yaklaşımı*) (2008)
- United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems (*Ceza Adalet Sistemlerinde Hukuki Yardıma Erişime dair Birleşmiş Milletler Esasları ve Rehber İlkeleri*) (2013)
- General Assembly, Human Rights Council, Twenty-fifth session, Rights of the Child: Access to Justice for Children, A/HRC/25/L.10, 25 March 2014 (*Genel Kurul, İnsan Hakları Konseyi, Yirmi Beşinci Oturum, Çocuk Hakları: Çocuklar için Adaletle Erişim, A/HRC/25 / L.10, 25 Mart 2014*)

Çocuklar ve Adaletle Erişim Hakkında Bölgesel Standartlar ve Rehber İlkeler

- Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols 11 and 14, (*Avrupa Konseyi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 11 ve 14 Sayılı Protokoller ile Değ.*) (1950)
- Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-friendly Justice (*Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber*) (2010)
- Directive 2010/64/EU on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings (for children and adults) (*Cezai Süreçlerde Tercüme ve Çeviriye İlişkin 2010/64/AB Sayılı Direktif - çocuklar ve yetişkinler için*) (2010)
- Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings (for children and adults) (*Cezai Süreçlerde Bilgiye Erişime İlişkin 2012/13/AB Sayılı Direktif - çocuklar ve yetişkinler için*) (2012)

- Directive 2013/48/EU on the Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings, (for children and adults) (*Cezai Süreçlerde Avukata Erişime ilişkin 2013/48/AB Sayılı Direktif - çocuklar ve yetişkinler için*) (2013)
- Directive (EU) 2016/343 on the Presumption of Innocence and the Right to be Present at the Trial in Criminal Proceedings, (for children and adults) (*Cezai Süreçlerde Masumiyet Karinesi ve Yargılanma Hakkına ilişkin 2016/343 Sayılı Direktif (AB) - çocuklar ve yetişkinler için*) (2016)
- Directive (EU) 2016/1919 on Legal Aid for Suspects and Accused Persons in Criminal Proceedings, (for children and adults) (*Cezai Süreçlerde Şüpheli ve Sanıklar için Hukuki Yardıma ilişkin 2016/1919 Sayılı Direktif (AB) - çocuklar ve yetişkinler için*) (2016)
- Directive (EU) 2016/800 on Procedural Safeguards for Children who are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings (devoted specifically to children in conflict with the law) (*Cezai Süreçlerde Şüpheli veya Sanık Çocuklara yönelik Usûli Güvencelere ilişkin 2016/800 Sayılı Direktif (AB) - özellikle kanunla ihtilaf halindeki çocuklar için hazırlanmıştır*) (2016)

Hukuk Alanında Çalışan Kişilere Yönelik Rehberler

- *Basic Principles on the Role of Lawyers*, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana (Cuba), 27 August to 7 September 1990 (*Avukatların Rollerini Üzerine Temel İlkeler, Suçun Önlenmesi ve Failere Yönelik Muamele Hakkında Birleşmiş Milletler 8. Kongresinde kabul edilmiştir, Havana (Küba), 27 Ağustos-7 Eylül 1990*)
- *International Principles on Conduct for the Legal Profession*, International Bar Association (*Hukuk Mesleği ile İlgili Uluslararası İlkeler, Uluslararası Barolar Birliği*) (2011)
- *Guidelines on Children in Contact with the Justice System*, International Association of Youth and Family Judges and Magistrates (*Adalet Sistemi ile İlişki Halindeki Çocuklara dair Rehber İlkeler, Uluslararası Gençlik ve Aile Yargıçları Birliği*) (2017)
- *Practical Guide for Lawyers: How to defend a child in conflict with the law? Defence for Children International (Avukatlar İçin El Kitabı: Kanunla ihtilafa düşen bir çocuğu nasıl savunursunuz? Çocuklar İçin Savunma)* (2018)

İlave Okumalar

- *Child-friendly Justice: Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States*, EU Agency for Fundamental Rights (Çocuk Dostu Adalet: Dokuz AB Üye Devletinde mağdur, tanık veya taraf olarak adli yargılamalara katılan çocukların bakış açıları ve deneyimleri, AB Temel Haklar Ajansı) (2017)
- *Child-friendly Justice: Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, EU Agency for Fundamental Rights (Çocuk Dostu Adalet: 10 AB Üye Devletinde sivil ve cezai yargı süreçlerine katılan çocuklara ilişkin olarak profesyonellerin bakış açıları ve deneyimleri, AB Temel Haklar Ajansı) (2015)
- *Children's Equitable Access to Justice, Central and Eastern Europe and Central Asia*, UNICEF, Geneva, (Orta ve Doğu Avrupa ve Orta Asya'da Çocukların Adaletle Hakkaniyetli Erişimi, UNICEF, Cenevre, (2015)
- *Child-Friendly Legal Aid in Africa*, UNDP, UNICEF and UNODC (2011) (Afrika'da Çocuk Dostu Hukuki Yardım, UNDP, UNICEF ve UNODC) (2011)
- *Twelve, Children's right to participation and the juvenile justice system: Theory and Practices for Implementation*, Defence for Children International (2016) (On İki, Çocukların katılım hakkı ve çocuk adalet sistemi: Uygulamaya Yönelik Teori ve Uygulamalar, Çocuklar İçin Savunma) (2016)
- *Access to Justice for Children with Mental Disabilities*, Mental Disability Advocacy Centre (Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Adaletle Erişim, Zihinsel Engelli Savunuculuk Merkezi) (2015)
- *United Nations Handbook for Professionals and Policymakers on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* (Birleşmiş Milletler Suç Mağduru ve Tanığı Çocukların Dahil Olduğu Hususlara Meslek Elemanları ve Politika Yapıcılara Yönelik Birleşmiş Milletler El Kitabı) (2009)

unicef | her çocuk için

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
Türkiye Ofisi

Yukarı Dikmen Mah. Aleksander Dubçek Cd.
7/106, Çankaya / Ankara - Türkiye
Telefon: +90 312 454 10 00
E-posta: ankara@unicef.org
www.unicef.org.tr